

SİYASAL BİR AYRIMCILIK: 'BATI BALKANLAR' SÖYLEMİ VE BALKAN KİMLİĞİNİN SORGULANMASI

Bekir Caner ŞAFAK

Misafir Araştırmacı

Balkan Yarımadasına ismini veren ve her şeyden önce coğrafi bir adlandırma olan balkan sözcüğü, Türkçe kökenli olup dağ anlamına gelmektedir ve bölge de adını asıl kısmı bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan sıradağlardan almaktadır. "Balkan" terimi Avrupa merkezci ana akım sosyal bilimler alan yazınında Avrupanın ötekisi olarak yeniden inşa edilmiştir. "Balkanlaşma" (*Balkanisation*) gibi pejoratif bir kavramın varlığı, bunun somut göstergelerinden biridir. Bir tarafta Avrupa ve medeniyet diğer tarafta ise Balkanlar ve Doğu despotizmi olmak üzere karikatür bir keskin karşıtlık tahayyülü mevcuttur. Söz konusu teriminin bu şekilde yeniden kurulması, Balkanların nerede başlayıp nerede bittiğine dair önemli bir sınır sorununa sebep olmaktadır. Bu sınır sorununun son dönemdeki görünüşlerinden biri muğlak bir terim olarak Batı Balkanlar adlandırmasıdır. Coğrafi olmaktan ziyade siyasal bir adlandırma olduğu aşikar olan bu polemik terimdeki Batı sıfatlandırması, kurucu bir dışsal öğeyi gerektirdiğinden Doğu Balkanların varlığını zorunlu kılmaktadır. Buna karşın bu şekilde bir adlandırmaya hiçbir yerde rastlanmamıştır, dolayısıyla da Türkiye'nin bu sıfatı tek başına üstlendiği çıkarımı yapılabilir. Brükselde masa başında icat edilmiş bu terimin başta coğrafi olmak üzere siyasal, tarihi ve kültürel olarak tartışmasız bir biçimde Balkan ülkesi olan Türkiye'yi dışlamaya dair bir siyasa olduğu açıktır.

Michel Foucaultya göre söylem, mücadele yoluyla ele geçirilmeye çalışılan bir güçtür.[1] Batı Balkanlar söyleminin de bu bağlamda okunması gerekir. Coğrafi bölgeler, bölgenin nasıl adlandırıldığı ve bölgenin sınırları olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Terimleri tanımlama gücünü elinde bulunduranlar, büyük ölçüde gündemi de belirlemektedir. Avrupanın Balkanlara dair olumsuz bir değerlendirmesi söz konusudur ve Balkanlar esasında coğrafi bir terimken siyasal bir kategorileştirmeye dönüşmüştür. Balkanlaşma-Avrupalılaşma tartışmasının ekseninde Avrupa Birliği (AB) üyeliği yer almakta ve Balkan ülkeleri AB üyeliği ile adeta Balkanlı olmaktan Avrupalı olmaya terfi(!) etmektedir. AB terminolojisine ait bir kavram olarak Batı Balkanlar, 1990ların sonlarında ortaya çıkmıştır ve Birliğe üye olmayan ülkeler için kullanılan bir tanımlama haline gelmiştir. Birliğe üye olan hiçbir devlet artık Balkan olarak anılmamaktadır, bu bakımdan Balkan ülkeleri tanımının kapsayıcı olmaktan ziyade dışlayıcı olduğu açıktır. Türkiye ise Batı Balkanlar kapsamında olmadığından iki kere dışlanmaktadır. Böylece Balkanlar, terimsel ve kavramsal olarak daraltılarak Batı Balkanlar ile örtüşen bir anlama indirgenmeye

çalışılmaktadır. İlk kez 1998 yılında Viyanadaki AB Konseyi toplantısında tanıtılan bu terim, Bulgaristan ve Romanya aday ülke olarak tanındıktan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Batı Balkanlar, bölgenin -Slovenya hariç ve Arnavutluk dahil- tüm devletlerini kapsamaktadır. Devlet isimleri, tanımları gereği siyasaldır fakat coğrafi bölgelerin adlandırmalarının ve sınırlandırmalarının topoğrafik ve kültürel gerçekleri yansıtması beklenir. Buna karşın Balkan coğrafyası, siyasal değerlendirmeler ve güç oyunları ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Brükselin hegemonik söylemi, Avrupalı olmayı Balkanlı olmanın karşıtı olarak ve AB üyesi olma/AB normlarını benimseme ile eşleştirerek kurmaktadır. Bu varsayımdan gidilecek mantıksal bir çıkarımla tüm aday ülkelerin ABye kabul edildikleri takdirde Balkanlar kavramının resen ortadan kalkacağı sonucuna varılır.[2] Bir coğrafyanın ortadan kalkması mümkün olmadığına göre, mevzubahis adlandırmanın mantıksal olarak gerçekdışı olduğu görülecektir.

Avrupa Birliğinin veya daha geniş olarak Batının Balkanlara dair yaklaşımı, dondurulmuş ve olumsuz imgelerle yüklüdür.[3] Bu bağlamda "Batı Balkanlar" ifadesi, AB tarafından istikrarsız veya siyasal-ekonomik açıdan kırılğan olarak tanımlanan Balkan devletlerine ortak bir anlam kazandırmaktadır. Bu kavram ilk kullanıldığından bu yana AB, bölgede barış, güvenlik ve demokratikleşmenin önemine sürekli vurgu yapmaktadır. Ancak Batı Balkanlar kavramı siyasal ve toplumsal bir inşa olarak zamanla olumlu bir değişime uğramamıştır. 2013 yılında üye olduktan sonra Hırvatistan, artık AB Komisyonunun Batı Balkan ülkelerinde reformlara yönelik ilerlemeyi değerlendiren yıllık genişleme paketinde ve AB genişlemesine ilişkin Konsey sonuçlarında yer almamaya başlamıştır. Batı Balkanlar olarak ifade edilen bölgedeki bu daralma, tanımın coğrafi veya tarihsel değil siyasal olduğunun göstergelerinden biridir.[4] Bugün bir katılım süreci terimi olan Batı Balkanlar içerisine dahil edilen altı ülke kalmıştır: Karadağ, Bosna Hersek, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova.[5] AB üyelik beklentileri uzun yıllardır devam eden bu ülkeler, Batı Balkanlar teriminde sıkışmışlar ve ABye henüz dahil olamamışlardır.

Kimlik, mekanın önemli bir bileşenidir.[6] Buradan hareketle Balkan kimliğinin AB üyeliğinden bağımsız bir biçimde ortak tarihsel, kültürel ve toplumsal bir sürecin ürünü olduğu vurgulanmalıdır. Örneğin, Kuzey-Baltık Sekizlisi (NB8) isimli bir işbirliği formatı mevcuttur. Bu oluşumun altı üyesi (Danimarka, Estonya, Finlandiya, Letonya, Litvanya ve İsveç) aynı zamanda AB üyesiyken ikisi (İzlanda ve Norveç) AB üyesi değildir. Görüldüğü gibi bu ülkelerin AB üyesi olmaları veya olmamaları, bölgesel kimliklerini devam ettirmelerine engel olmamıştır. Bu örnekten yola çıkılırsa eğer, koşul bir biçimde Balkan kimliğinin de muhafaza edilmesiyle erozyona uğraması engellenebilir. Sonuç olarak, Batı Balkanlar söylemi; coğrafi ve tarihi gerçeklikten uzak bir biçimde ABnin bir amaca yönelik olarak siyasal bir mühendislik ile inşa ettiği ve stratejik-jeopolitik bir araç olarak kullandığı, keyfi tanımlanmış, dışlayıcı bir kavramdır. Dolayısıyla da sosyal bilimlerdeki kavramların her zaman masum olmadıkları ve tarafgir bir şekilde belli amaçlara hizmet edebildikleri dikkate alınmalıdır.

*"Batı Balkanlar" kavramı hakkında daha fazla bilgi edinmek için [Vuslat Nur Şahin](#), [Özge Nur Ögütçü](#) ve [Teoman Ertuğrul Tulun](#) tarafından hazırlanan AVİM'in önceki makalelerine bakınız.

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır